राजाला हे गौडबंगाल कांहीं समजेना. त्याला वाटलें आपल्या गुरुमहाराजांनाही पिशाच्याने झडपले. गुरुमहाराजांना विचारावें तों तेही रामस्वरूपीं दंग झालेले. राजा सुमंतांना मोठमोठ्याने हाका मारूं लागला. तेव्हां वसिष्ठमुनी त्याला म्हणाले, असा वेड्यासारखा घाबरून काय गेलास. प्रत्यक्ष भगवान् तुझ्या कुलांत अवतार घेत आहेत.

पद

भूत नव्हे हें जाण ॥ नृपारे ॥ भूत० ॥
पूर्णब्रह्म जो ईश सनातन । होत तुझे संतान । नृपारे ॥ १ ॥
नारायण अघशमन दयानिधि । हाच विकल्प न मान । नृपारे ॥ २ ॥

याप्रमाणें राजाला सांगून त्यांनीं कौसल्येला म्हणजे पर्यायानें श्री रामचंद्राला प्रदक्षणा घातली व रामजन्माचा काल नजीक आला हे जाणून दशरथाला घेऊन ते महालाबाहेर आले. इतक्यांत महालांत जिकडे तिकडे तेज फांकले. तें तेज सहन न होऊन दासी मूर्छित झाल्या. आकाशांत देवांच्या विमानांची दाटी झाली, व देवांनीं पुष्पवृष्टी केली. श्री सविता सूर्यनारायण माध्यान्हीं आला.

आर्या

पुनर्वसूस वसंतीं नवमीला चैत्र शुद्ध पक्षांत ॥
माध्यान्हिस रवी येतां झाला अवतीर्ण जानकीनाथ ॥

अयोनीसंभव श्रीरामचंद्राची चतुर्भुज मूर्ति कौसल्येपुढे उभी राहिली. कौसल्येला आश्चर्य वाटलें. पोट दुखणे नाहीं, बाळंतपणाच्या वेणा नाहींत, पण गर्भ नाहींसा होऊन श्रीरामचंद्र जन्माला आले. कौसल्या म्हणाली, देवा अशा प्रकारें जर आपण अवतार घेतला तर आपण माझ्या उदरीं जन्म घेतला हे जगांत कोण मानील. हें ऐकून प्रभु रामचंद्रांनीं लगेंच बालरूप धारण केलें व कौसल्या मायावश झाली. महालांतील तेज लय पावलें. दासी शुद्धीवर आल्या, व कौसल्येला पुत्रप्राप्ती झाल्याची बातमी त्यांनीं बाहेर जाऊन राजाला सांगितली. जिकडे तिकडे आनंदी आनंद झाला; नौबती, भेरी

झडूं लागल्या, हत्तीवरून शर्करा वांटली. कौसल्येने रामचंद्राला पाळण्यांत घातले व पाळणा म्हणण्यास सुरवात केली.

पाळना

बाळा जो जो रे । रघुराया । भक्तवत्सला सदया ॥ बाळा० ॥
त्रिभुवन पाळणा । तुजसाठीं शशिवदना ॥
निद्रा करी बारे अघशमना । रामा राजिवनयना ॥ बाळा० ॥
ऋक यजु साचार । पाळण्याचे खुर ॥
अठरा पुराणें निर्धार । उपनिषदे त्रिणकर ॥ बाळा० जो० ॥
गादी भावाची । त्यावरती । उशि सोज्वल भक्तिची । रामा
घातिलि त्यां । मधे साची । शाल वैराग्याची ॥ बाळा० ॥
शांति ही दोरी । घेऊनियां । मी बघ आपुले करीं । हलवित
तुजलागीं । रघुराजा । दासगणूला तारी ॥ बाळा० ॥

दशरथ राजाने पुत्रमुख पाहिले. त्याने पुत्राचें जातककर्म केले व ब्राह्मणांना अगणित द्रव्य देऊन पुत्रमहोत्सव केला.

आर्या

धन्य अयोध्या नगरी कौसल्या धन्य धन्य दशरथ तो ।
जन्मास राम आल्रे दासगणू हा तदीय पद नमितो ॥
॥ जय जय रघुवीर समर्थ ॥

बुवानीं वरीलप्रमाणें कीर्तन करून रामजन्मोत्सव साजरा केला. रामजन्म झाल्याबरोबर सर्व मंडळींनीं गुलाल उधळला, त्या वेळीं समाधि मंदिराचें वातावरण संधिप्रकाशाच्या रक्तवर्ण आकाशाप्रमाणे शोभूं लागले. समाधीची आरती झाली व प्रसाद ग्रहण करून सर्व श्रोते जन स्वस्थानीं गेले.

दोन प्रहरीं भोजनसमारंभ झाला. श्री साईनाथ महाराजांनीं समाधि घेतल्यापासून आजपर्यंत समाधिपुढे मंदिरांत पंगत कधीं बसली नव्हती, परंतु यंदा महाराजानीं समाधि पुढें पाने मांडण्यास सांगितली. मध्यभागीं महाराज बसले होते व दुतर्फा भक्तमंडळी भोजनास बसली होती. श्रीसाईनाथ महाराज विद्यमान असताना केव्हा केव्हां मशिदींत भोजन समारंभाचा जो अपूर्व

देखावा पाहाण्यांत येत असे त्याच तऱ्हेचा हा देखावा समाधि मंदिरांत दिसला. त्या वेळीं जसे निंबोरापुढे श्री स्वतः बसून बाजूला भक्तमंडळींना भोजनास बसवीत असत; त्या प्रमाणे समाधि स्वरूपांत श्री मध्यस्थानीं बसून दुतर्फा भक्तमंडळी बसली होती.

श्रीनृसिंहबाबा महाराजांनीं बरोबर ७०।७५ निरनिराळ्या जातींचें सर्प आणले होते. त्यांत दोन मोठे फणीधर नाग होते व दोन नागिणी होत्या. महाराजांचे सर्प पाहाण्याची सर्व मंडळींची उत्कंठ जिज्ञासा होती, व संध्याकाळी ती पूर्ण करण्याचें महाराजांनीं कबूल केलें होते. त्या प्रमाणें तिसऱ्या प्रहरचें ऊन खालीं झाल्यावर महाराजांनीं मंडळींना समाधि मंदिरावरील गच्चीवर बोलाविले, व सर्पांची सरबराई कशी ठेवावी लागते हे सर्वांना पाहाण्यास सांपडलें. पाणी भरून तीन बादल्या आणल्या होत्या त्यांत प्रथम सर्व सर्प टाकले. गारुडी ज्या प्रमाणें टोपल्यांत सर्प ठेवतात त्याचप्रमाणे हे सर्व ठेवलेले होते. उष्णतेने त्रस्त झालेल्या त्या सर्पांना थंडपाण्याचें स्नान फार मानवलेले दिसले. तोंडाशिवाय सर्व शरीर पाण्यांत ठेवून ते आनंदांत डुलत होते. बादल्या सभोंवार सर्व मंडळी घोळक्यानें उभी राहिली होती. काय चमत्कार पाहा, एक लहानसे किरडु कोठे निघालें तर मनुष्याची कोण धांदल उडते, पण इथें तर ७०।७५ जहरी सर्प असून मंडळी दोन हातावर स्वस्थ चित्तानें उभी होती. पण त्यांचे हें चित्तस्वास्थ्य सर्प बादल्यांतून बाहेर काढल्यावर मात्र टिकलें नाहीं. सर्पांनीं बाहेर निघाल्याबरोबर स्वेच्छाचार वर्तनाला सुरवात केली व मंडळींची पळापळ सुरू झाली तितक्यांत एका ९।१० वर्षाच्या मुलाला सर्प चावला व तो ओरडूं लागला. भिऊं नकोस, कांहीं होणार नाहीं म्हणून महाराजांनीं त्याचे शांतवन केलें, व लवकरच सर्व सर्प पकडून त्यांना त्यांच्या निवासस्थानांत अडकवून टाकले. एक नागीण घेऊन महाराजांनीं तिचे तोंड उघडलें, व सर्पाचे दांत कसे असतात, विषारी दांत कोणते, विषाच्या पिशव्या कुठें असतात वगैरे माहिती मंडळींना दिली. कोणी हाताला चाववून घेत असल्यास, विषप्रयोग कसा होता तें आपण दाखवूं असे महाराजांनीं म्हटल्याबरोबर एक मुंबईकडील गृहस्थ सर्प चावबून घेण्यास तयार

झाले व त्यांनीं आपला हात पुढें केला. महाराजांनीं त्याचें मनगट त्या नागिणीच्या तोंडांत दिले व ती चावल्यावर रक्तप्रवाह सुरू झाला, व त्या रक्तावर पिवळसर रंगाचें त्या नागिणीचे विष दिसूं लागले. महाराज स्वसामर्थ्यानें सर्पाला निर्विष करीत नाहींत, परंतु विष रक्तांत मिसळूं देत नाहींत, त्यामुळें रुधिराभिसरणाबरोबर त्याचा शरीरांत प्रवेश न झाल्यामुळे तें विष बाधत नाहीं.

सर्पाबद्दल साधारण प्रचलित समज असा आहे कीं, त्याचा विषारी दांत टाळूंत असतो व सर्प प्रथम साध्या दांतानें चावून नंतर उलटा होतो व टाळूचा विषारी दांत तेथे लावतो. परंतु हा समज भ्रामक आहे हें महाराजांनी प्रत्यक्ष प्रयोगानें सिद्ध केलें. चावल्यावर सर्प उलटा होतो ही गोष्ट खरी, परंतु ते उलटें होणें टाळूचा विषारी दांत लावण्याकरितां नसून त्याचे विषारी दांत चिंचेच्या आंकड्यासारख्या आकाराचे असतात पण ते नाजुक असल्यामुळें ते त्वचेंतून बाहेर काढून घेण्याकरितां तो उलटा होतो.

सर्पासंबंधीं महाराजांनीं जरी इतकी सप्रयोग माहिती दिली तरी मंडळींत कांक्षाखोर कांहीं होतेच व तसे असणें स्वाभाविक आहे. विषारी सर्प चावून विषार न बाधणें ही अलौकित शक्ती महाराजांचे ठायीं वसत असली तरी ही गोष्ट निसर्गाच्या विरुद्ध आहे, याबद्दल वाद नाहीं. महाराजांनीं बरोबर आणलेले सर्प निर्विष केलेले असतील, अशी शंका येणें साहजिक आहे. या कांक्षाखोर मंडळीचे समाधान करण्याचें महाराजांनीं मनावर घेतलें. एखादा नवा विषारी सर्प धरून आणण्यास त्यांनीं आपल्या मनुष्याला सांगितलें व तो त्याचे विषारी दात काढणार नाहीं, या बद्दलची खात्री करून घेण्याकरितां कांहीं इतर माणसे त्याचेबरोबर पाठविलीं. शिर्डीस सर्पांना तोटा नाहीं. पाणवठ्याचे आसपास सर्प असतात, थोडा तपास केल्यावर एक सर्प सांपडला तो धरून महाराजांचेपाशीं आणला. आग्यापरळ नांवाची एक जात आहे, त्या जातीचा तो सर्प होता. शिर्डीस आलेल्या पाहुणे मंडळींत एक पुण्याच्या कॉलेजमधील प्राणिशास्त्राचे (*Zoology*) शिक्षण घेतलेले तज्ज्ञ होते, त्यांनीं तो सर्प पाहून तो विषारी म्हणजे चावल्यापासून ६ तासानें मृत्यु येणाऱ्या जातीपैकीं आहे व त्याचे

विषारी दांत (Fangs) कायम आहेत अशी हमी दिला. सर्प चाववून घेण्याकरितां अंधेरीकडील एक गृहस्थ तयार झाले. सर्प नुकताच पकडून आणल्यामुळें चवताळलेला होता, त्यामुळें त्याला चावण्याची संधि मिळाल्याबरोबर तो खूपच कडकडून चावला. त्या गृहस्थाचें सर्व मनगट रक्तबंबाळ झाले. विषारी दात, त्यातून बाहेर आलेले विष वगैरे महाराजांनीं पूर्वोक्तरीतीने सर्वांना दाखविले. हा प्रयोग पाहून महाराजांच्या अलौकिक शक्तीबद्दल बहुतेक सर्वांची खात्री झाली.

उत्सवाच्या कार्यक्रमाप्रमाणे सायंकाळीं निशाणाची व रथाची मिरवणूक निघून मामुली वहिवाटीप्रमाणें ती यथासांग पार पडली. रात्रीं समाधि मंदिरांत नांदेडचे रा. देवीदास लक्ष्मण महाजन यांचें सुश्राव्य कीर्तन झाले. कीर्तनकाराचा पेषा नसून रा. महाजनांचे कीर्तन फार चांगलें वठलें. त्यानंतर शेजारती होऊन नवमीचा कार्यक्रम संपला. द्वादशीपर्यंत कार्यक्रमाप्रमाणें सर्व समारंभ, कीर्तनें, कुस्त्या वगैरे वेळेवर होऊन द्वादशीला काला झाला व उत्सव समाप्ती झाली. या सालीं जत्राही चांगला भरली होती. दारूकाम प्रेक्षणीय होतें. एक रात्रीं मशीदीपुढील पटांगणांत व एक रात्रीं गांवाबाहेर वेशीच्या पलीकडे शेतांत दारू काम सोडण्यांत आले. उत्सवाप्रीत्यर्थ कोपरगांवचे मामलेदारसाहेब, मुन्सफसाहेब फौजदारसाहेब, वगैरे अधिकारी मंडळ आलें होतें.

या समारंभांत, निसर्गसिद्ध पंचमहाभूतांतील प्रखर महाभूत जो वन्ही त्यावरही सत्पुरुषांचा अधिकार कसा चालतो, याची प्रचिती महाराजांनीं आणून दिली. शिर्डीस येण्यापूर्वी महाराजानीं मोंगलाईंत कळमनुरीस महायज्ञ केला होता. त्या यज्ञास महाराजांचे निमंत्रणावरून बुवा गेले होते. यज्ञ समाप्ती झाल्यावर महाराजांनीं तेथें ‘ आहाड ’ केला होता. हा आहाड म्हणजे एक मोठा चर खणून त्यांतील रसरसीत निखाऱ्यांवरून लोकांनीं चालत जाणे. कळमनुरीला हा चर ४० हात लांब खणला होता. शिर्डीच्या लोकांनाही हा प्रयोग दाखवावा म्हणून बुवानीं महाराजांना विनंति केली. त्याकरितां समाधि मंदिरा बाहेरील उत्तरेकडील पटांगणांत ७ हात लांब व सुमारें ४ हात रुंद व २ हात खोल असा एक चर तयार करवून त्यांत पुष्कळसीं लांकडें पेट-

विली. संध्याकाळचे सुमारास सर्व लांकडें जळून रसरशीत निखारे तयार झाले. ज्या कोणास निखाऱ्यांवरून चालत जाणें असेल त्याने स्नान करून शुचिर्भूत झालें पाहिजे, अशी महाराजांनीं आज्ञा केली होती. त्याप्रमाणे १२।१५ मंडळी तयार झाली. जळत्या लांकडांच्या ज्वाला साफ नाहींशा होऊन लाल रसरशीत निखारे झाल्यावर चराच्या दोन्हीं बाजूला उभे राहून त्याची मंडळी चौपदरी धोतराने निखाऱ्यावर जमणारी रक्षा उडवीत होती, त्यामुळे तो सात हात लांब चर इतका प्रफुल्लित झाला कीं, त्यावर नजर ठरत नव्हती. प्रयोग पाहाण्याकरितां आम्हीं सुमारें ६ फूट लांब होतों तरी तेथेंही आम्हांला अग्नीची धग सहन होत नव्हती. महाराजांनीं प्रथम अग्निनारायणाची पूजा केली, व त्यांच्या दैवताचे पुजारी वे. शा. सं. भाऊदेव यांना हातीं धरून अग्नीवरून आहाळांतून सावकाश चालत नेले. नंतर जाऊं इच्छिणाऱ्या मंडळीस जाण्यास सांगितले. त्याप्रमाणे सुमारें १०।११ माणसे आहाळांतून बिनधोक चालत गेलीं, त्यात तीन ९।१० वर्षांचीं मुलेही होतीं. त्यापैकीं फक्त एका इसमाच्या पायाने एक निखारा आहाळाबाहेर उडाला व त्यावर त्याचा पाय पडून त्या ठिकाणीं त्याला भाजले. बाकी कोणाला कांहीं इजा झाली नाहीं. स्नान करून ज्यास्ती मंडळी तयार झाली होती परंतु त्यापैकीं कांहीं तो अग्नीचा देखावा पाहिल्यावर, चालून जाण्यास धजले नाहींत. एका टोंकापासून दुसऱ्या टोंकाला जाईपर्यंत ५ ते ६ पाऊले पडत होतीं. आम्हाला ६ फूटांच्या अंतरावर अग्नीची धग असह्य होत होती म्हणून अग्नींतून चालून गेलेल्या मंडळींना ती धग कशी सहन झाली ते आम्हीं विचारले. तेव्हां त्यांनीं सांगितले कीं, पायापासून कमरेपर्यंत उष्णता मुळींच वाटत नव्हती, मात्र कमरेवरच्या भागाला धग चांगलीच जाणवत होती. महाराजांनीं दाखविलेला हा चमत्कार पाहून सर्वांना फारच आश्चर्य वाटले. या अंकांत "आहाडा"चें घेतलेले छायाचित्र दिले आहे.

संध्याकाळीं हा समारंभ झाल्यावर रात्रौ बुवाचे प्रसिद्ध हरिभक्त **काखा कोल्हाटी** यांच्या चरित्रावर रसाळ कीर्तन झालें हे आख्यान फार मोठें असल्यामुळे, दोन हप्त्यानें तें पुरें झालें. पुढील अंकांत हें आख्यान देऊं.

" आहाड " (छायाचित्र)

अखंड सहजानंदा विसरुनि विषयांवरि मन जातें ।
विषयानंदीं तदंश लाभे हे समजीस न येते ॥ ६ ॥

सहजानंदाची महती ती तो गेल्याविण नुमजे ।
जैसे मरुदेशीं जै जावे तै तोयाची उमजे ॥ ७ ॥

वृश्चिकदंशें निजल्या जातां स्वानंदचि मग कोठे ।
विषयीं सुखदायकता नसते तत्त्व असे हे मोठे ॥ ८ ॥

साखर निजगुण दावि सदोदित तैसें विषयीं असते ।
गुणरूपें सुख तरि विषयांना न कदा कोणी त्यजिते ॥ ९ ॥

सहजानंदा जीवा हृदयीं स्थानचि नसेल जेव्हां ।
स्वर्गीयहि ते विषय गमति कीं विषवत्त्याज्यचि तेव्हां ॥ १० ॥

विभक्त सच्चिन्मय आनंदापासुनि हृदयस्थाच्या ।
होतां जीवा सुखलाभाच्या गोष्टी मग त्या कैच्या ॥ ११ ॥

विषयीं भासे सुखबिंदू जो उगम तयाचा आहे ।
सहजानंदीं तो सिंधू रे विचार करुनी पाहे ॥ १२ ॥

विषयीं सुखसामग्री असती तरि का तरतमभावें ।
सुख न मिळावे तिजपासुनि रे ते कांहीं उमजावे ॥ १३ ॥

कुरूप निजपति गुणहीनहि जरि निःसीमचि तो होये ।
तरी सतीतें तत्संगाविण भास सुखाचा नोहे ॥ १४ ॥

सच्छीलाते तैशी सुखदा एक निजस्त्री वाटे ।
गुणहीनहि जरि असली ती तरि परागने नच भेटे ॥ १५ ॥

स्वपतीवांचुनि भोगेच्छा ती नान्यीं होतचि सतिते ।
रूपगुणास्तव कधीं न पाही सुस्त्री परपुरुषाते ॥ १६ ॥

जारिणि आणिक जार पहाता रूपगुणावरि काहीं ।
प्रेम तयांचे अवलंबुनि तें प्रायः राहत नाहीं ॥ १७ ॥

विषयीं सुख जरि असतें तरि मग उत्तम साधन त्याज्य ।
कैसें होइल न घेइ तैला जया मिळतसे आज्य ॥ १८ ॥

तेविं कृपण तो स्वद्रव्याचा कदापि भोग न घेई ।
तथापि नुसतें पाहुनि त्याते आनंदी तो राही ॥ १९ ॥

जड विषयामधिं आनंदाचें देणेघेणे कैचे ।
सुबुद्ध जीवालाही कीं हो प्राय: नुमजे ऐसे ॥ २० ॥

सुख विषयींचें ऐसे आहे सकलचि कल्पित नान्य ।
ऐसे उमजुनि विषयत्यागे जीवे व्हावे धन्य ॥ २१ ॥

अचिंत्य विश्वाभासा पाहुनि हरिच्या ऐश्वर्याची ।
पूर्ण प्रतीति घेउनि मग ती कांस धरावी त्याची ॥ २२ ॥

हरिच्या मायाशक्तीचा उपयोग इतर तो नाहीं ।
हरितें हृदयीं दृढ धरिल्यावरि मग ती त्याज्यचि होई ॥ २३ ॥

जीवा हृदयीं अखंड आहे सहजानंद तयाला ।
भौतिक विषयांच्या अभिलाषे जीवचि नेइ लयाला ॥ २४ ॥

केवळ हरिभक्तीच्या योगे लाभे सहजानंद ।
आणि मनोनाश होउनी हो तुटतो मायाबंध ॥ २५ ॥

साईरूपे अनन्यभावे हरि निजहृदयीं मान्य ।
वसतो त्याच्या दृढयोगाने रामय्या हा धन्य ॥ २६ ॥

सच्चिन्मयानंद

(साकी)

आनंदाचा विचार झाला आतां सच्चिन्मयता ।
कैशी आहे विवेक त्याचा करितों पुढतीं पुरता ॥ १ ॥

सकल जिवांच्या ठायीं नित्यचि चिदात्मता ती वसते ।
जाग्रत्स्वप्नीं मनीं दिसतसे सुषुप्तिमाजिंहि असते ॥ २ ॥

चिच्छक्तीला ज्ञान आपुले म्हणता दोषचि येई ।
स्वस्कंधावरि आरोहण ते संभाव्य कसें होई ॥ ३ ॥

निजप्रकाशें सुषुप्तिअंतीं जाणतसे मन सुख ते ।
आत्मस्वरूपमय होउनि जे सुषुप्तिकाळीं असते ॥ ४ ॥

तिन्ही अवस्थामाजीं ऐशी चिच्छक्ती ती वसते ।
मनयोगें ती निजप्रभावा प्रकट करूनी असते ॥ ५ ॥

चिच्छक्ती ती तिन्ही अवस्थामाजीं आहे ऐसे ।
म्हणतां तिजला सत्ता नाहीं ऐसें होईल कैसें ॥ ६ ॥

भौतिक जड जें ते निजरूपें चंचल सततचि आहे ।
परि विश्वीं ह्या नाश समूळचि कधीं कशाचा नोहे ॥ ७ ॥

चंचल जड जे तेहि जगीं ह्या जरि सत्तात्मक आहे ।
सर्व व्यापक चिच्छक्ती जी ती मग कैशी नोहे ॥ ८ ॥

भिन्न उपाधी जरि जीवांच्या तरि चिच्छक्ती नोहे ।
उपाधिभेदे भिन्न कदा तो आनंदात्मक राहे ॥ ९ ॥

रक्तादिक हीं शरीरभेदे नरासि जेविं न भिन्न ।
सर्व शरीरीं तैशी राहे चिच्छक्तीहि अभिन्न ॥ १० ॥

गोमाता त्या असंख्य असती दुग्ध तयाचे पाही ।
भिन्न नसे त्यापरि चिच्छक्तिहि सदा अभिन्नचि राही ॥ ११ ॥

ईशाच्या इच्छाशक्तीने चक्र जगाचे चाले ।
तैसे जीवाच्याहि मनाने त्याचें शरीर हाले ॥ १२ ॥

समष्टिचालक ईश असे तो व्यष्टी चालक जीव ।
तत्त्व पहातां एकात्मक ते उमजावा हा भाव ॥ १३ ॥

नामें रूपे चंचल नश्वर ह्यास्तव मिथ्या असती ।
त्यांच्या ठायीं जडात्मतेविण कांहींही गुण नसती ॥ १४ ॥

नामें रूपें न ईश्वरीं तीं तैशीं जीवीं नाहीं ।
आद्यस्वरूप दोघांठायीं एकचि वसते पाही ॥ १५ ॥

हृदयींचा हरि जाता मग ती उरते ओली माती ।
तो गेल्यावरि ह्या देहाला कदापि कोणि म पुसती ॥ १६ ॥

निज रूपाचा बोध नसे त्या ईशस्वरूप कैसे ।
उमजावे परि अज्ञान्याते उमजत नाहीं ऐसें ॥ १७ ॥

आद्यस्वरूप जड विश्वाचे हरिभक्तींतचि नसते ।
तरि हरिने ह्या स्वशक्तिबाह्या कसे बनविलें असते ॥ १८ ॥

आद्यस्वरूप विश्वाचें ह्या सच्चिन्मय हो आहे ।
त्यामाजीं जड किमपिहि नोहे ऐसे उमजुनि पाहे ॥ १९ ॥

हरि जड नाहीं ऐसे म्हणता तच्छक्तिहि जड नाहीं ।
ऐसे सहज न्यायें ठरते त्याला उपाय नाहीं ॥ २० ॥

ईशाची जी मायाशक्ती ती आधीन तयाच्या ।
तैसें आत्मज्ञानें मनही आधिन होय जिवाच्या ॥ २१ ॥

इंद्रियगण तो प्राण तशी तनु मायामय हीं सारीं ।
तीं मनराजा मोहुनि नेती अज्ञानाच्या द्वारीं ॥ २२ ॥

ह्यांच्यासगे सर्वात्मकता मनासि सोडुनि जाई ।
तदनंतर तो भाव "अहं" त्या सदाचि घेरुनि राही ॥ २३ ॥

सत्याभिमान सोडुनि मन रे मिथ्याभिमान धरिसी ।
त्याच्या योगें सद्वा चिद्वा उभय विनाशा वरिसी ॥ २४ ॥

उत्पत्तिस्थितिलयासि पावे ईशाची ती माया ।
तेविं मनाते देहांतर तें लाभतसे हो राया ॥ २५ ॥

सूक्ष्मत्वें मन अति निर्मल ते त्याविण दुसरी सारी ।
निजप्रकाशाच्या ग्रहणाला अपात्र असती भारी ॥ २६ ॥

निजात्मरूपीं विलीन होउनि जै तूं तन्मय होसी।
तैंचि मना रे जडता त्यागें चिद्रूपा तूं मिळसी ॥ २७ ॥

तन्मात्रें इंद्रिये गुणात्मक मायोद्भव रे सारीं।
त्यांचीं कर्में त्रिगुणीं ठेवुनि राहे ईशद्वारीं ॥ २८ ॥

विश्वात्मा जो जीवात्म्याचे तात्त्विक स्वरूप आहे।
त्याला सोडुनि रे मन तुजला जडीं रती कां साहे ॥ २९ ॥

मुक्त सदा जो ईश असे तो पुरुषोत्तम ह्या भावें।
से सदा जीवांच्या हृदयीं त्यासि कसे विसरावें ॥ ३० ॥

इंद्रिय संवा ईशगुणाच्या अनुरोधाने ठेवी।
समता आणिक दया तयाची सर्वांभूतीं दावी ॥ ३१ ॥

सत्ता विश्वीं सार्वत्रिक ती चिदात्मता ती जीवीं।
आनंदात्मक योगी असतो हे उमजुनि बा ठेवी ॥ ३२ ॥

विषयेंद्रियसंयोगें भ्रमसी तेणे कष्टी होसी।
त्या संगाचा त्याग करिसि तरी सदा सुखी तूं असती ॥ ३३ ॥

सच्चित्स्वानंदात्मक ठेवा तुझिया समीप आहे।
विषयेंद्रियसंयोगासंगे नाससि तूं बा पाहे ॥ ३४ ॥

निरहंकारें घडो स्वकार्यंचि ईशार्पण ह्या भावे।
तेणे ईश्वर तुष्टी लाभे ऐसे बा उमजावें ॥ ३५ ॥

" **अहं** " तसे " **मम** " अखिलचि जाणें अति दुर्घट बा आहे।
परि तीं गेल्यावीण कदापिहि ईशप्राप्ती नोहे ॥ ३६ ॥

साइकृपा स्फूर्तीनें हृदयीं विचार जे हे झाले।
ते सारे हो त्यासचि अर्पुनि रामय्या हा बोले ॥
जय साईनाथा ॥ सोडवि माझें मन आतां ॥ ३७ ॥

ब्रह्म आणि माया.

श्लोक.

कुरंग-मातंग-पतंग-भृङ्ग-मीना हताः पंचभिरेव पंच ।
एकः प्रमाथी स कथं न हन्यते यस्सेवते पंचभिरेव पंच ॥

—श्रीमद्भागवत

अर्थ

आर्या--नादें हरिण स्पर्शें गजरूपाने पतंग भ्रमर रसे ।
गंधास्तव मीन मरे विषयाचा काम आत्मनाश करी ॥ १ ॥
एकैक विषय केवल घातक जीवासि जरि असा होतो ।
पाचांचा लोभ धरी त्या मनुजा घात नच कदा चुकतो ॥ २ ॥

(अभंग)

माया अप्रमेय तैशीच अनादी । ऐसा श्रुतिवादीं बोध असे ॥ १ ॥
तैशीच ती जड मोहात्मक साची । वाणी ही वेदाची मिथ्या नोहे ॥ २ ॥
ईशशक्तिकार्ये ह्यास्तव अनादी । सदसत्त्व बाधीं अप्रमेय ॥ ३ ॥
स्वरूपविस्मृति तें मोहात्मकत्व । तैसेंचि जडत्व चिद्भावीं ॥ ४ ॥
सत् म्हणों तें नासे असत् तरी भासे । सदसत्त्वीं ऐसें तिचें रूप ॥ ५ ॥
अनिर्वचनीय ऐशीच ती बोली । शास्त्रान्तरीं झाली एतदर्थ ॥ ६ ॥
ब्रह्मीं अल्पभागीं जीवां भास तीचा । जडत्वास कैचा ठाव ब्रह्मीं ॥ ७ ॥
स्वस्थानातें त्यागी सेवूनिया अन्य । नोहे ती अनन्य कोणे ठायीं ॥ ८ ॥
आत्मा चिदाभास अथवा तें मन । प्रत्यक्षत्वें कोण दावूं शके ॥ ९ ॥
अनेक विकार मनास जे होती । तेहि न दिसती प्रत्यक्षत्वें ॥ १० ॥
आपुलीच निद्रा तीतें पाहूं जातां । तिची प्रत्यक्षता नाहीं कोणा ॥ ११ ॥
प्रापंचिक कार्यीं थकोनी पंडित । बहुधा म्हणत "नेति नेति" ॥ १२ ॥
मग जीव ईश वा तें परब्रह्म । इंद्रियांतें गम्य केवी होती ॥ १३ ॥

स्थूल सृष्टीच्या जें पैल तीरीं राहे । त्यातें दावी पाहे सूक्ष्म दृष्टि ॥ १४ ॥
ज्ञान अज्ञानाचीं चिन्हें जीं अनेक । तींच दावी देख स्थूलदृष्टि ॥ १५ ॥
ज्ञानाते लपवी तो वाटे अज्ञानी । ढोंगी शब्दज्ञानी वाटे साधु ॥ १६ ॥
स्थूलदृष्टीद्वारें देखती अनेक । तेणे सद्विवेक होत नाहीं ॥ १७ ॥
परी तत्वता तें ज्ञानावीण कांहीं । पहाणेंचि नाहीं कदा काळीं ॥ १८ ॥
कळे वा न कळे ऐसे जे बोलणे । ज्ञानकलेवीणें कोण बोले ॥ १९ ॥
अव्यक्त दिसेना व्यक्त ते आभासें । व्यक्ताव्यक्तीं असे समब्रह्म ॥ २० ॥
चिज्जडाची ग्रंथि नाश पावे जेव्हां । ब्रह्मज्ञान तेव्हां स्पष्ट होते ॥ २१ ॥
प्रज्ञान भासवी सर्व सृष्ट जड । स्वतः ते अजड दृश्य नोहे ॥ २२ ॥
अस्पष्ट प्रकाशीं आरसा जैं राहे । पाहणारा पाहे **प्रतिबिंबें** ॥ २३ ॥
परी आरसा तो तयाला दिसेना । ना तीं **बिंबें** नाना दिसताती ॥ २४ ॥
तेवींच बुद्धींत ब्रह्माची चित्प्रभा । पडे ती सद्भावा आणी जगा ॥ २५ ॥
ब्रह्मरूप **बिंब** तेंचि होय सत्य । जग हें असत्य **प्रतिबिंब** ॥ २६ ॥
प्रतिबिंब पाहे तोचि **चिदाभास** । मानितो जगास सद्भावानें ॥ २७ ॥
चिदाभासमय बुद्धि जेव्हां होते । तेव्हां ती देखते मायाकार्य ॥ २८ ॥
ब्रह्माची चित्कला बुद्धीतूनि फिरे । माघारीं तैं विरे दृश्यमान ॥ २९ ॥
नंतर ती जाय **बिंबीं** ऐक्यभावा । आत्मज्ञान ठेवा तेव्हां लाभे ॥ ३० ॥
अंतर्मुख दृष्टि ऐशी केल्यावीना । नाहीं आत्मज्ञाना अन्य मार्ग ॥ ३१ ॥
कल्पना स्फूर्तीनें ब्रह्मशक्ति क्रीडे । तेव्हा दळवाडे व्यक्तित्वाचें ॥ ३२ ॥
ह्या प्रकारे ईशा आणि जगा जीवां । व्यक्तित्वाच्या भावा आणि माया॥३३॥
भावीं व्यक्तित्वाच्या उद्भवे अहंता । तीसवें ममता पाठी लागे ॥ ३४ ॥
भिन्नत्व ते माया एकत्व तें ब्रह्म । मायायोगें कर्म उद्भवतें ॥ ३५ ॥
ह्या स्थळाची जेव्हां माया व्याप्ति करी । तेव्हां तेथें हरि नियामक ॥३६॥
तो समष्टिरूपी ईश्वर जाणावा । जीवत्वाच्या भावा येई व्यष्टि ॥ ३७ ॥

समष्टीच्या पोटीं राहताती व्यष्टि। त्यांच्या योगें कष्टी ना तो ईश ॥ ३८ ॥
मायाकार्य जग कर्ता वाटे हरि। परि तो अंतरीं ब्रह्मरूप ॥ ३९ ॥
ईशासम ज्ञानी आणि तत्वदर्शी। अंतरा न स्पर्शी माया त्याच्या ॥ ४० ॥
ऐसे सर्व योगी आणिक तो हरि। सारेचि अंतरीं ब्रह्मरूप ॥ ४१ ॥
उपाधिभिन्नत्वे न्यूनाधिक्य कांहीं। नाहीं त्याच्या ठायीं कदा काळीं ॥ ४२ ॥
उपाधीशीं तया कदा नोहे संग। अंतरीं निस्संग अद्वैतत्वें ॥ ४३ ॥
राजा आणि राणी व्यक्ति जरी भिन्न। तरी त्यां समान लेखी जग ॥ ४४ ॥
बहुरूप्यापरी बाह्योपाधि भिन्न। अंतरीं अभिन्न सारे ज्ञानी ॥ ४५ ॥
ईशाच्या शक्तीचा जगाला आधार। मुमुक्षूंचा भार योग्यांवरी ॥ ४६ ॥
दृश्यदेह मुळीं ईश्वरासी नसे। परि योगी वसे प्रत्यक्षत्वें ॥ ४७ ॥
मुमुक्षूंना गुरु ह्या कारणे श्रेष्ठ। त्याहूनि वरिष्ठ नसे ईश ॥ ४८ ॥
जीवेश ह्या भावां आद्यंतीं ते ब्रह्म। सर्वमिदं ब्रह्म हा इत्यर्थ ॥ ४९ ॥
आद्यंतीं अव्यक्त आणि मध्यें व्यक्त। दृश्यभावीं भक्त ज्ञानी नोहे ॥ ५० ॥
निद्रिताचे स्वप्न जैसें मिथ्या असे। दृश्यत्व ते तैसें दीर्घ स्वप्न ॥ ५१ ॥
पुण्यपापक्षयीं ज्ञाने होतां मोक्ष। जीवत्व प्रत्यक्ष नष्ट होते ॥ ५२ ॥
जीवत्व दे माया ती ईशाची शक्ति। तीपासाव मुक्ति इच्छितो जो ॥ ५३ ॥
तयाने प्रथम ईशासी शरण। गुरुरूपीं पूर्ण व्हावे आद्य ॥ ५४ ॥
परी पराक्रम मायेचा तो भारी। दुरत्यया हरि म्हणे तीते ॥ ५५ ॥
जीवांना मोहाया माया अति दक्ष। जावों नेदी लक्ष ईशाकडे ॥ ५६ ॥
अनंत रूपानें नटूनि गोजिरी। दिसते साजिरी ज्ञानाभावीं ॥ ५७ ॥
तिचें मिथ्यापण जाणण्याची बुद्धि। होण्यास अवधी देईना ती ॥ ५८ ॥
सच्चिदानंदातें साहूनियां मागे। सत्याभासयोगें मोही जीवां ॥ ५९ ॥
मायानदीमध्यें बुडाले अनेक। पुढेंहि असंख्य बुडणार ॥ ६० ॥
मायोदरीं वस्ती क्रूर जळचरां। त्यांचा असे मारा दुर्धरचि ॥ ६१ ॥

शब्द स्पर्श रूप रस आणि गंध । हेचि होती मैंद जळचर ॥ ६२ ॥
ह्यांचें जे चिंतन तेंचि ब्रह्माद्वैता । नाशी प्रथमतः ठायीं ठायीं ॥ ६३ ॥
द्वैताचें जे ध्यान ते सदा दुःसंगा । लावी त्या निस्संगा जीवात्म्याते ॥६४॥
रिपुश्रेष्ठ काम उद्भवे तेथून । इच्छाभंगें जाण येई क्रोध ॥ ६५ ॥
इष्ट लाभापाठीं लोभ मोह येती । तयांचीहि गति क्रोधासम ॥ ६६ ॥
तैसाचि मत्सर आणिक तो मद । देती सारे पाद स्मृतिशिरीं ॥ ६७ ॥
स्मृतिभ्रंशापोटीं होतो बुद्धिनाश । तोचि होय पाश मृत्युमय ॥ ६८ ॥
ऐसाचि तो मृत्यु येई वेळोवेळां । किती ही प्रबळा माया नदी ॥ ६९ ॥
विश्वकुटुंबी हे रिपु सहा जण । त्याचा मोडी पण ऐसा क्वचित् ॥ ७० ॥
लावूनि आमिष टाकिताती गळ । भुलविती खळ जीवमीनां ॥ ७१ ॥
विषयदरीचे व्याघ्रचि हे होती । ओढोनिया नेती जीवां तींत ॥ ७२ ॥
भक्तिज्ञानमार्गी मारेकरी होती । मध्ये प्राण घेती तेथे जातां ॥ ७३ ॥
वासनेचा त्याग केल्यावीना कांहीं । रिपुनाशा नाहीं अन्य मार्ग ॥ ७४ ॥
वासनात्यागानें होतो मनोनाश । प्रपंचाचे पाश तोडी तोचि ॥ ७५ ॥
पूर्णत्वे सांतत्व असे मायेठायीं । त्यावरून काहीं बोध घ्यावा ॥ ७६ ॥
तिचा अंत व्हावा हेंचि कार्य जीवा । त्यावीण विसांवा कोठे नाहीं ॥ ७७ ॥
अहंतेचा त्याग हेंचि तिशीं क्रौर्य । शस्त्रास्त्रांचे शौर्य व्यर्थ तेथे ॥ ७८ ॥
कामिनीकटाक्षें नोहे चित्त भिन्न । शस्त्राधारी कोण ऐसा शूर ॥ ७९ ॥
तेवीं द्रव्यास्तव मोठाले व्युत्पन्न । कर्में बहू हीन आचरती ॥ ८० ॥
अधिकारमदें दुष्कर्माचरण । कितीएक जाण चालविती ॥ ८१ ॥
जनमान्यतेची कोणी धरी हांव । तिच्याचि पासाव आत्मघात ॥ ८२ ॥
मायादुर्गी ऐसे जन बंदिवान । सत्याचा ना कोण वाली तेथें ॥ ८३ ॥
थोर थोर जेथें दातीं घेती तृण । दाद तेथें कोण देई सत्या ॥ ८४ ॥
सत्य लाभासाठीं शास्त्रीं होती मार्ग । हा प्रपंचदुर्ग जिंकण्याचें ॥ ८५ ॥

त्या मार्गीं प्रवृत्ति ईशकृपेवीण । नोहे वाटे शीण सत्कर्माचा ॥ ८६ ॥
इंद्रियांच्या जयें काम लया जाय । तेणें प्राप्त होय मनोनाश ॥ ८७ ॥
योग्यां प्राणजयें लाभे मनोनाश । प्रपंचाचे पाश तोचि तोडी ॥ ८८ ॥
प्रपंची विरक्ति तीच चित्तशुद्धि । मग रमे बुद्धि स्वात्मरूपीं ॥ ८९ ॥
स्वात्मरूपीं बुद्धि स्थिरावे अखंड । तेंव्हां मोडे बंड त्या मायेचें ॥ ९० ॥
मायानाशाद्भिन्न नोहे जीवन्मुक्ति । ही असे प्रतीति योग्यांनाचि ॥ ९१ ॥
वासनात्यागानें होतो मायानाश । तैं तुटती पाश ह्या भवाचे ॥ ९२ ॥
पुढें होई ज्ञान तेणें आत्मलाभ । जेथे न संभव प्रपंचाचा ॥ ९३ ॥
ऐशा लाभासाठीं शरण तुला साई । रामय्या हा येई मनोभावें ॥ ९४ ॥

साधन साध्य.

(अभंग)

सत्कर्म सद्भक्ति वा तें सत्यज्ञान । सत्पद समान तिन्ही ठायीं ॥ १ ॥
एतदर्थें तिन्ही एकरूप होती । भेदाची प्रतीति नाहीं तेथें ॥ २ ॥
गीतांत्याध्यायीं जें **स्वभावज** कर्म । वर्णिलें तो धर्म प्रकृतीचा ॥ ३ ॥
त्या कर्माच्या त्यागा न कांहीं उपाव । निश्चित हा भाव सांगे कृष्ण ॥ ४ ॥
लोकसंग्रहासी क्षात्रधर्मी ठाव । **श्रेष्ठावीण** वाव तो इतरां ॥ ५ ॥
श्रेष्ठ नराधिप ही दशमाध्यायीं । व्याख्या शेषशायी स्पष्ट सांगे ॥ ६ ॥
श्रीकृष्ण जनक तैसाचि अर्जुन । क्षात्रत्वें अभिन्न तिघे होते ॥ ७ ॥
लोकांचें पालन हें लोकपालांचें । कार्य होय साचें शास्त्रान्वयें ॥ ८ ॥
लोकसंग्रहाचें कार्य ह्याचि भावें । लागे आचरावें **नराधिपां** ॥ ९ ॥
गीतेच्या सत्राव्या अध्यायांतीं **कर्म** । वर्णिलें तें धर्म्य त्रैवर्णिकां ॥ १० ॥
त्या कर्मा **प्रशस्त** म्हणतसे गीता । तदन्य सर्वथा **अप्रशस्त** ॥ ११ ॥
एवं जी **यज्ञार्थ** तींचि उपादेय । तदितर हेय होतीं कर्में ॥ १२ ॥
प्रजांसवें यज्ञ निर्मिले ब्रह्मयानें । त्यांच्या सहायानें चाले जग ॥ १३ ॥

चतुर्थ अध्यायीं यज्ञाचा विस्तार । सांगोनी श्रीवर वर्णी यज्ञ ॥ १४ ॥
यज्ञ-तप-भोक्ता एक असे हरि । ऐशीच वैखरी गीता वदे ॥ १५ ॥
" अहं यज्ञः " ऐशी आहे कृष्णवाणी । तेणें चक्रपाणी करी बोध ॥ १६ ॥
कीं विष्णुप्रीत्यर्थ न होतीं जीं कर्में । तीं सारीं विकर्मे कर्मयोगीं ॥ १७ ॥
एक शुद्ध भक्ति कर्मयोगीं दावी । विश्वाचा गोसावी ह्या प्रकारें ॥ १८ ॥
" व्यवसायोस्मि" हे वचन वदोनी । ईशप्रणिधानीं योजी योग्यां ॥ १९ ॥
ऐशा प्रणिधानें स्वयोगमार्गाचा । उपक्रम साचा करी हरि ॥ २० ॥
" व्यवसायात्मिका " तीच ईशपर । बुद्धि अत्युदार मोक्षदात्री ॥ २१ ॥
यज्ञांमाजीं श्रेष्ठ असे जपयज्ञ । प्रपंच अयज्ञ हा गीतार्थ ॥ २२ ॥
सोळाव्या अध्यायीं शास्त्रप्रामाण्याचा । आदेश हरीचा वदे गीता ॥ २३ ॥
अशास्त्रीय कर्मा त्याज्यता येतसे । तेथें कधीं नसे यज्ञा स्थान ॥ २४ ॥
यज्ञ दान तप सात्विक आहार । हींच कर्मे थोर गीतान्वयें ॥ २५ ॥
आत्मोन्नतीसाठीं तींच आचरावीं । इतर सोडावीं दैवावरी ॥ २६ ॥
इत्यर्थ इतुका कर्मयोगीं असे । ऐसे वदतसे हरिवाणि ॥ २७ ॥
तिचा विपर्यास करिती अभक्त । भौतिकीं आसक्त होऊनियां ॥ २८ ॥
गुणातीत व्हाया अर्जुनासी सांगे । श्रीरंगें निजांगे गीतेमध्यें ॥ २९ ॥
ह्यांतील रहस्य उमजेल ज्यांना । योगवर्म त्यांना खरें कळे ॥ ३० ॥
फलार्पण ईशा करूनी स्वकर्म । करावें हा धर्म सांगे गीता ॥ ३१ ॥
स्वकर्म सहज त्याविणें तें हेय । नव्हे उपादेय असहज ॥ ३२ ॥
स्वभावज आणि शास्त्रोक्त जीं कर्में । तदन्य विकर्में वदे हरि ॥ ३३ ॥
रागात्मक रज रजोद्भूत कर्म । आसुरी तो धर्म प्रकृतीचा ॥ ३४ ॥
कर्मारंभ ऐशासाठीं त्याज्य होय । ही जाणती सोय सद्भक्तचि ॥ ३५ ॥
कर्म ब्रह्मार्पण करितां तें सारें । त्यामाजीं न शिरे अहंभाव ॥ ३६ ॥
कर्म प्रकृतीपें ठेवूनि अलिप्त । राहील तो लिप्त नव्हे तेणें ॥ ३७ ॥

ऐशी कर्मबाधा गेल्या क्रियमाण । मरे ऐशी खूण ठावी भक्तां ॥ ३८ ॥
" प्रारब्ध कर्मणाम् भोगादेव क्षयः " । ऐसे जाई लया ते प्रारब्ध ॥३९॥
देहात्मतानाशीं सर्व कर्मनाश । होतसे प्रत्यक्ष अखिलचि ॥ ४० ॥
संचितहि तेव्हां जातसे विलया । कर्मत्रय क्षया जाय जेव्हां ॥ ४१ ॥
विकर्म त्यागूनी सत्कर्म ईशासी । अर्पितां त्याच्याशीं योग होतो ॥ ४२ ॥
ईश स्वभक्ताचे तोडी मायापाश । भक्तीनें चित्तास शुद्धि ऐशी ॥ ४३ ॥
चित्तशुद्धि होता उद्भवे वैराग्य । तेचि महद्भाग्य मोक्षहेतु ॥ ४४ ॥
पुढे त्याचें कर्म घडते ज्ञानार्थ । अन्यत्र त्या स्वार्थ न गमेचि ॥ ४५ ॥
ऐशी शुद्ध भक्ति क्षेत्रक्षेत्रज्ञाचे । ज्ञान देई साचे सद्भक्ताते ॥ ४६ ॥
अविभक्तत्वे जी परमेशभक्ति । तीच आत्मरती ज्ञानियांची ॥ ४७ ॥
स्वभावज श्रद्धा श्रद्धामय जीव । भिन्न निष्ठाभाव तेणें जीवा ॥ ४८ ॥
भिन्न अधिकारी भिन्न मार्ग तया । कथी कृष्णराया गीतेमाजीं ॥ ४९ ॥
परि वैराग्य ते अवश्य सर्वांसी । ऐसें हृषीकेशी वदलासे ॥ ५० ॥
निस्त्रैगुण्य व्हावा अर्जुनासीं सांगे । त्या निस्त्रैगुण्यागे अनारंभ ॥ ५१ ॥
निर्द्वंद्व त्वां व्हावे तैसेंचि आत्मवान् । ऐसे श्रीभगवान् वदे त्यासी ॥ ५२ ॥
निर्योगक्षेमवान् व नित्यसत्वस्थ । व्हाया हृदयस्थ सांगे त्याला ॥ ५३ ॥
ज्ञानवैराग्याचीं लक्षणे हीं सारीं । त्यां योगे मुरारी वर्णी आत्मा ॥ ५४ ॥
प्रथम ही आज्ञा करूनियां मग । पुढे कर्मयोग निरूपिला ॥ ५५ ॥
हेतु हा कीं त्याच्या प्रारब्धकर्मांतीं । पूर्ण ज्ञानप्राप्ती व्हावी त्याला ॥५६॥
प्रारब्धबलाने आरंभिल्या युद्धीं । मोहे त्यागबुद्धि झाली त्याला ॥ ५७ ॥
अशक्य तो त्याग आणि पापमूल । हें सांगाया बोल पुढील ते ॥ ५८ ॥
अधिकारान्वये कर्म-भक्ति-ज्ञान । ह्यांचें उपासन इष्ट असे ॥ ५९ ॥
सर्वांगोपदेश एतदर्थ हरि । गीतेमाजी करी सविस्तर ॥ ६० ॥
पूर्वजन्मीं होते नर-नारायण । तेचि पार्थ कृष्ण गीतेंतील ॥ ६१ ॥

दैवी प्रकृतीची स्वभावतः पार्थ । सुखीं ज्ञानीं स्वार्थ वाटे त्याला ॥ ६२ ॥
परि अवतारकार्य सपवाया । प्रारब्धेचि तया दिला जन्म ॥ ६३ ॥
प्रारब्धाचें कार्य संपविल्याविना । त्यागाची कल्पना ती अनिष्ट ॥ ६४ ॥
तत्पूर्वीच्या त्यागे जन्ममृत्यु लागे । अधिकचि मागे तत्सिध्यर्थ ॥ ६५ ॥
ते संपल्यावरी कर्मत्याग इष्ट । ऐसे सागे स्पष्ट श्रीभगवान ॥ ६६ ॥
कर्ममूल सारा प्रपंच हा असे । कोण्या न्याये नासे तो कर्माने ॥ ६७ ॥
आपुलिया जगा नाव कर्मभूमि । अन्या भोगभूमि वदे शास्त्र ॥ ६८ ॥
तेवी नरदेहा संज्ञा कर्मयोनी । अन्यां भोगयोनी म्हणे शास्त्र ॥ ६९ ॥
सुकर्मे श्रेष्ठत्व कुकर्मे पतन । शास्त्रीं हे कथन केले असे ॥ ७० ॥
ऐसा कर्ममार्ग जन्ममृत्युमय । पद अनामय न देई तो ॥ ७१ ॥
कर्म ब्रह्मार्पणीं त्यागाचा उगम । तेणेचि सगुम भक्त्युद्भव ॥ ७२ ॥
ब्रह्मार्पित कर्मी न वसे फलाशा । तोडी मायापाशा अनासक्ति ॥ ७३ ॥
फलत्यागरूपी योग तो संन्यास । भक्तियोग त्यास दुजे नाव ॥ ७४ ॥
कर्मापूर्वी फल हे तों असंबद्ध । फल होतां सिद्ध ते त्यागावें ॥ ७५ ॥
कर्मफल त्याग ऐसा हा कठिण । कर्म ब्रह्मार्पण न त्याविना ॥ ७६ ॥
कर्म ब्रह्मार्पण करूनी जो भोगी । तत्फल अभागी म्हणावे त्या ॥ ७७ ॥
ब्रह्मार्पित कर्म भोगी त्याचें फळ । चोरचि केवळ तो होतसे ॥ ७८ ॥
फलत्यागाविना कर्मी निष्कामता । दंभचि तत्त्वता ठरते ती ॥ ७९ ॥
आशा दुरत्यया जाणोनी श्रीहरि । **दृश्यफल वारी यज्ञकर्मी** ॥ ८० ॥
ऐसें यज्ञकर्म सद्भक्तीच्या द्वारे । सत्यज्ञानीं विरे तैचि मोक्ष ॥ ८१ ॥
साख्ययोगरूपी ऐशी एक निष्ठा । तिचीच प्रतिष्ठा गीता करी ॥ ८२ ॥
तीमाजी भिन्नत्व मानिती जे कोणी । त्यातें बालाज्ञानी म्हणे कृष्ण ॥८३॥
योगामाजीं असे तत्वतः संन्यास । स्वरूपसंन्यास तो सांख्यांचा ॥ ८४ ॥
बुद्धीचे महत्व ओळखिती त्यास । दोन्हीहि संन्यास एकरूप ॥ ८५ ॥

विविदिषाद्वारें साधकां संन्यास । सिद्धांचा संन्यास ज्ञानदृष्ट्या ॥ ८६ ॥
शिखासूत्रत्यागें प्राप्ति संन्यासाची । म्हणता म्लेंछांची तीच स्थिति ॥ ८७ ॥
अधिकारावीण स्वरूप संन्यासी । तो विटंबनेसी पात्र होय ॥ ८८ ॥
परि मुमुक्षु वा जे ज्ञानसंपन्न । त्यां महद्दूषण तेंचि होय ॥ ८९ ॥
पार्थ कृष्णसखा आणि कृष्णभक्त । ऐसे असे उक्त गीतेमध्यें ॥ ९० ॥
स्वभक्तांचा मोह गुरूची निवारी । हें दावी श्रीहरि कृष्णरूपें ॥ ९१ ॥
देवतांश पार्थ देहपतनांतीं । गेला स्वर्गाप्रती अमुक्तत्वें ॥ ९२ ॥
भोगभूमि स्वर्ग तेथे सरे कर्म । यज्ञादिक धर्म ह्या लोकांचें ॥ ९३ ॥
तयाचा विस्तार आता करूं थोडा । पुढें तो रोकडा संन्यासचि ॥ ९४ ॥
स्वभावनियत दृष्ट वा अदृष्ट । तेवढेंचि इष्ट कर्म असे ॥ ९५ ॥
त्याचा बोध व्हाया पहावे तें शास्त्र । कुतर्काचे अस्त्र त्यागोनियां ॥ ९६ ॥
पार्थासम होती अनघ जे लोक । त्याचा मार्ग एक न निश्चित ॥ ९७ ॥
शास्त्राज्ञोल्लंघनें प्रल्हादादिजन । गेले उद्धरून किती एक ॥ ९८ ॥
सच्छास्त्रप्रामाण्य सामान्य जनासी । न तदितरांसी उक्त सदां ॥ ९९ ॥
अकर्मे विकर्मे तामस राजस । प्रवृत्त तयांस होऊं नये ॥ १०० ॥
आसुरी संपदा तयांचेचि नांव । पापाचा संभव त्यांपासूनि ॥ १०१ ॥
सात्विक सकाम कर्मे श्रेष्ठ लोक । लाभतो निःशंक शास्त्र वदे ॥ १०२ ॥
परी प्रत्यवाय अभिक्रमनाश । ह्यांच्यामुळें त्यास भय बहु ॥ १०३ ॥
यथासांग झालीं तरीच सफळ । ना तरी निष्फळ पापात्मक ॥ १०४ ॥
ऐशा हेतुस्तव तीं होत अनिष्ट । ऐसे वदे स्पष्ट धर्मशास्त्र ॥ १०५ ॥
हीं सारीं त्यागावीं मग ब्रह्मनिष्ठा । तिचीच प्रतिष्ठा अवशिष्ट ॥ १०६ ॥
ब्रह्मनिष्ठा तीच सांख्ययोगनिष्ठा । तीतेंचि वरिष्ठा म्हणे कृष्ण ॥ १०७ ॥
तियेचे वर्णन अंशे झालें असे । उरलें थोडेसे आतां करूं ॥ १०८ ॥
ईश्वरार्थ कर्मे आत्मज्ञानप्राप्ति । लाभतसे अंतीं तीच मुक्ति ॥ १०९ ॥

फलार्पण ईशीं करूनि सत्कर्म । करावे हे वर्म कर्मयोगीं ॥ ११० ॥
आत्मलाभासाठीं हीच सांगे युक्ति । भगवद्गीतांतीं जगद्गुरु ॥ १११ ॥
कर्मफलासक्ति ठेवावी ना कधीं । श्री भगवान् बोधी गीतेमाजीं ॥ ११२ ॥
कर्म ब्रह्मार्पण करितां ते सारें । मग कोठे नुरे अहंभाव ॥ ११३ ॥
रामदास म्हणे अहंभाव जेथे । ज्ञानोद्भव तेथे नोहे कदा ॥ ११४ ॥
दुष्कर्म त्यागूनी-सत्कर्म ते ईशीं । अर्पितां त्याच्याशीं होतो योग ॥ ११५ ॥
वर्म जाणोनिया करितां अकर्म । ते होते सुकर्म का ते सांगू ॥ ११६ ॥
अंगीं येतां ज्वर त्यागावें तें स्नान । ईशपूजाध्यान साधनार्थ ॥ ११७ ॥
विकर्महि तैशा आचारे सुकर्म । होई त्याचें वर्म सांगू आतां ॥ ११८ ॥
देवासाठीं देखा प्रऱ्हादे तो पिता । भरते स्वमाता त्यागियलीं ॥ ११९ ॥
ऐसे हरीसाठीं घडे जें जे कर्म । तें होय स्वधर्म कर्मयोगीं ॥ १२० ॥
उपासनामार्गीं नाहीं विभक्तता । ज्यासी तोचि ज्ञाता भक्तराज ॥ १२१ ॥
कायावाचामन अर्पितां देवासी । विभक्तता कैशी पुढें उरे ॥ १२२ ॥
गुरुदेव तुष्टे जेणे तेच कर्म । करणे हे वर्म सद्भक्तीचें ॥ १२३ ॥
कर्मयोग आणि उपासना मार्ग । होता यथासांग एकचि ते ॥ १२४ ॥
कर्ता कार्य आणि कारण हीं तिन्हीं । प्रकृतीपासूनी संभवती ॥ १२५ ॥
चिदाभासयोगे जड प्रकृतीस । सुखदुःखाभास होत असे ॥ १२६ ॥
ऐसा यथार्थत्वे भाव निशिदिनीं । ज्ञानियाच्या मनीं वसतसे ॥ १२७ ॥
ऐसा नाहंकारी कर्म दैवप्राप्त । करूनि अप्राप्त नेच्छी कदा ॥ १२८ ॥
भगवंत म्हणे तोचि कीं संन्यासी । नसे दुजी त्यासी संज्ञा कांहीं ॥ १२९ ॥
विधिनिषेधाची आडकाठी कांहीं । तयालागीं नाहीं कदाकाळीं ॥ १३० ॥
आत्मस्वरूपासी पूर्ण अविभक्ति । ज्ञानियाची मुक्ति तीच होय ॥ १३१ ॥
भक्त्यंतीं जें साध्य ज्ञानें तेचि सिद्ध । इतुकाचि भेद सांख्यीं योगीं ॥१३२॥
केवल विवेकें ज्ञात होय आत्मा । सांख्यीं जो महिमा तो एवढा ॥ १३३ ॥

यथासाग भक्ति केल्या ईशकृपा । प्राप्त होय बापा योगियांना ॥ १३४ ॥
ईशकृपाद्वारें होय ज्ञानप्राप्ती । तीच होय मुक्ति दुजी नाहीं ॥ १३५ ॥
सांख्य तो आपणा आपण उद्धरी । योग्याना श्रीहरि उद्धरितो ॥ १३६ ॥
एतदर्थ साख्य स्वाधिकारें श्रेष्ठ । सुलभत्वे श्रेष्ठ योग दीना ॥ १३७ ॥
दोन्ही मार्गी जातां शेखीं प्राप्ति एक । ऐसेचि निःशंक वदे शास्त्र ॥१३८॥
देहासवे कर्म येई जीवामार्गें । प्रारब्धाच्यायोगे दुर्निवार्य ॥ १३९ ॥
तथापि देवाचे ग्रहण वा त्याग । करण्याचा योग स्वेच्छेसम ॥ १४० ॥
आपचि आपुला शत्रु किंवा मित्र । ऐसेचि पवित्र गीता वदे । १४१ ॥
देवा ओळखावे तयाविना कांहीं । दुजा मार्ग नाहीं आत्मलाभा ॥ १४२ ॥
देव ओळखिल्या ज्ञान भक्तिकर्म । सकलाचे वर्म कळतसे ॥ १४३ ॥
देवाची ओळखी झाली नाहीं जंव । तिन्ही मार्गी तंव आडरान ॥ १४४ ॥
शरीरें देउळें आत्मा तोचि देव । तयावीण वाव सर्व जड ॥ १४५ ॥
प्रतिष्ठा देवाची वाढवावी नित्य । देह हो अनित्य ओळखूनी ॥ १४६ ॥
देवा सोडूनियां देऊळाची प्रीति । तीच अधोगति नरदेहीं ॥ १४७ ॥
देऊळाची प्रीति असावी देवार्थी । संशय यदर्थी धरूं नये ॥ १४८ ॥
देऊळ राखावें लागे देवासाठीं । देवा तयापाठीं न घालावे ॥ १४९ ॥
देवावरी मुख्य ठेवूनियां दृष्टि । कर्म केल्या तुष्टि पावे देव ॥ १५० ॥
देव तुष्ट होता कर्मा लागे क्षय । हा खरा उपाय मुक्त व्हावा ॥ १५१ ॥
सत्कर्मे सद्भक्ति घडावयासाठीं । सत्य ज्ञानदृष्टि लागे आधीं ॥ १५२ ॥
नित्या नित्य वस्तु विवेक हे आद्य । साधन प्रतिपाद्य एतदर्थ ॥ १५३ ॥
ब्रह्म नित्य ऐसें कळेना जोंवरीं । अनित्य तोंवरी कोण सोडी ॥ १५४ ॥
सत्कर्म सद्भक्ति आणि सत्यज्ञान । कारणें हीं भिन्न कार्य एक ॥ १५५ ॥
मनीं विभक्तता ठेवूनि जी भक्ति । नामरूपाभक्ति तिचें नाव ॥ १५६ ॥
वभक्ताचे ज्ञान विभक्ताचे कर्म । द्वैताचे तें वर्म दुःखरूप ॥ १५७ ॥

अध्याय ४८ वा

श्रीगणेशाय नमः। श्रीसरस्वत्यै नमः। श्रीगुरुभ्यो नमः।

श्रीकुलदेवतायै नमः। श्रीसीतारामचंद्राभ्यां नमः।

॥ श्रीसद्गुरुसाईनाथाय नमः ॥

आतां हा अध्याय करितां सुरू। जया अत्यंत श्रवणादरू॥
ऐसा श्रोता लागला विचारूं। गुरु कीं सद्गुरू श्रीसाई॥ १॥

तयाचिया समाधाना। कथूं सद्गुरूच्या संक्षिप्त लक्षणा॥
जेणें श्रीसाईसमर्थचरणा। मिळतील खुणा सद्गुरूच्या॥ २॥

जयांनि प्राप्त वेदाध्ययन। अथवा साही शास्त्रांचें ज्ञान॥
जिहीं करविलें वेदांत निरूपण। ज्ञाते न सद्गुरु म्हणती तया॥३॥

कोणी एक वायू कोंडिती। तप्त मुद्रा धारण करिती॥
ब्रह्मानुवादें श्रोतयां रिझविती। ज्ञाते न सद्गुरु म्हणती तया॥ ४॥

शिष्यां शास्त्रोक्त मंत्र ही देती। जप करावया आज्ञा करिती॥
होईल केव्हां फलप्राप्ती। विश्वास न चित्तीं कोणाही॥ ५॥

तत्त्व निरूपण अति रसाळ। शब्दज्ञान अघळपघळ॥
स्वानुभवाचा मात्र दुष्काळ। शाब्दिक पोकळ तें ज्ञान॥ ६॥

ऐकतेक्षणीं निरूपण नीट। उभय भोगांचा येईल वीट॥
परी अनुभवाची चवी चोखट। अनुभवी तोच प्रकटवी॥ ७॥

असोनि संपूर्ण शब्दज्ञानी । पूर्णानुभवी अपरोक्षदानी ॥
त्यांचाचि अधिकार शिष्य प्रबोधनीं । म्हणावें त्यालागोनि सद्गुरू ८
स्वयें ज्यातें अनुभव नाहीं । तो काय शिष्यातें देईल पाही ॥
जया न अपरोक्ष अनुभव कांहीं । सद्गुरु कदाही न म्हणावा ॥ ९ ॥
शिष्यापासून घ्यावी सेवा । स्वप्नींही न धरी ऐसिया भावा ॥
उलट शिष्यार्थ निजदेह लागावा । इच्छी तो जाणावा सद्गुरू ॥१०॥
शिष्य म्हणजे किं पदार्थ । गुरु काय तो श्रेष्ठांत श्रेष्ठ ॥
ऐसिया अहंभावा विरहित । तोचि सद्गुरु हितकारी ॥ ११ ॥
शिष्य तोही पूर्णब्रह्म । तयाठायींही पुत्रप्रेम ॥
इच्छी न त्यापासावयोगक्षेम । सद्गुरु तो परम श्रेष्ठ जगीं ॥१२॥
परम शांतीचें जें निधान । विद्वत्तेचा न जेथें अभिमान ॥
सान थोर समसमान ॥ तेंच सद्गुरुस्थान जाणावें ॥ १३ ॥
ऐसीं हीं सर्व साधारणें । सद्गुरूचीं संक्षिप्त लक्षणें ॥
निवेदिलीं म्यां अनन्य शरणें । श्रोतयांकारणें संकलित ॥ १४ ॥
साईदर्शनें तुष्टले लोचन । तया भाग्यवंतां लागून ॥
मी काय याहून वर्णू सकेन । सद्गुरुलक्षण हें सत्य ॥ १५ ॥
जन्मोजन्मीचा पुण्यातिशय । गांठीस होता त्याचा संचय ॥
तेणें हे आम्हांस लाधले पाय । या सद्गुरुराय साईचे ॥ १६ ॥
पूर्ण तारुण्यीं ही अपरिग्रह । निराधार ना वेस ना ग्रह ॥
तमाखू चिलीम हा काय तो संग्रह । मनो[illegible] भयंकर ॥ १७ ॥
वर्षें अष्टादश असतां वय । तेव्हांपासूनहा पूर्ण मनोजय ॥
सदा एकांतीं वसावे निर्भय । लावूनिया लय स्वरूपीं ॥ १८ ॥
पाहोनि भक्तांची आवडी शुद्ध । भक्तपराधीन मी हें ब्रीद ॥
भक्तवृंदा दावावया विशद । भक्तप्रेमास्पद वर्ते जो ॥ १९ ॥

जय परब्रह्मा सनातना । जय दीनोद्धर प्रसन्नवदना ॥
जय चैतन्यघना भक्ताधीना । दे निजदर्शना निजभक्तां ॥ २० ॥

जयजयाजी द्वंद्वातीता । जयजयाजी अव्यक्त व्यक्ता ॥
सर्वसाक्षी सर्वातीता । अकळअभक्तां सकळिकां ॥ २१ ॥

जयजय भवसंतापहरणा । जयजय भवगजविदारणा ॥
जयजय आश्रितप्रेमपूर्णा । संकट निरसना सद्गुरुराया ॥ २२ ॥

तुज अव्यक्तीं समरसतां । आकार पावला निराकारता ॥
परी तवभक्तकल्याणकारिता । देह ठेवितांही न सरे ॥ २३ ॥

देहीं असतां जी जी कृति । तीच समसरतां अव्यक्तीं ॥
तेच अनुभव आजही भोगिती । जे तव भक्ती लागले ॥ २४ ॥

त्वां मज पामरा निमित्त करुनी । निरसावया अविद्यारजनी ॥
प्रकट केला निज चरित्र तरणी । जो भक्तोद्धरणीं समर्थ ॥ २५ ॥

आस्तिक्य बुद्धि श्रद्धा स्थिती । हीच-भक्ताची हृदयपणती ॥
प्रेमस्नेहें उजळिजेवाती । ज्ञानज्योती प्रगटेल ॥ २६ ॥

प्रेमावीण शुष्क ज्ञान । तयाचे कोणा काय प्रयोजन ॥
विना प्रेम न समाधान । प्रेम अविच्छिन्न असावें ॥ २७ ॥

काय वानूं प्रेम महिमान । तयापुढें तुच्छ आन ॥
गाठीं नसल्या प्रेम गहन । श्रवण वाचन निर्फळ ॥ २८ ॥

प्रेमापाशीं नांदे भक्ती । तेथेंच अवघी शांती विरक्ति ॥
तेथेंच पाठी तिष्ठे मुक्ति । निज संपत्ती समवेत ॥ २९ ॥

प्रेम नुपजे भावावीण । भाव तेथें देव जाण ॥
भावा पोटीं प्रेम पूर्ण । भावचि कारण भवतरणा ॥ ३० ॥

गंगोदकसम पवित्र । परमगोड साईचरित्र ॥
तेणेंच त्याचें सजविलें स्तोत्र । निमित्तमात्र हेमाड ॥ ३१ ॥

श्रवण करितां साईसच्चरित ॥ श्रोते वक्ते नित्य पूत ॥
पापपुण्याचा होई घात । नित्य मुक्त दोघेही ॥ ३२ ॥
भाग्यें आगळे ऐकतां श्रोत्र । भाग्यें आगळें वक्तयाचें वक्त्र ॥
धन्य हें श्रीसाईस्तोत्र । अतिपवित्र निजभक्तां ॥ ३३ ॥
होऊनियां शुद्धचित्त । सद्भावें जे परिसती चरित ॥
तयांचे ते सकळ मनोरथ । होतील सुफलित सदैव ॥ ३४ ॥
परम भावार्थें आदरेसी । ऐकती या सच्चरितासी ॥
निजपदभक्ति अनायासी । लाभे तयासीं अविलंबें ॥ ३५ ॥
भक्तिभावें साईचरण । सेवितां करितां साईस्मरण ॥
होईना यथेच्छ इंद्रियाचरण । सहज भवतरण रोकडें ॥ ३६ ॥
भक्तचातकां निजजीवन । ऐसें हें साईसच्चरितकथन ॥
श्रोतां श्रवणापाठीं मनन । कीजे श्री आयतन कृपेचें ॥ ३७ ॥
सर्वावस्थीं सावधान । होऊनि श्रोतीं केलिया श्रवण ॥
सहज होय भवतरण । कर्मबंधन तुटोन ॥ ३८ ॥
असो मनीं म्हणतील श्रोते । केव्हांहो आरंभ होणार कथेते ॥
दवडितों त्यांचिया अस्वस्थतेते । प्रस्तावनेतें करोनी ॥ ३९ ॥
पूर्वाध्यायीं झाले कथन । वैरहत्या आणि ऋण ॥
हीं फेडावया पुनर्जन्म । येई निजकर्म भोगावया ॥ ४० ॥
तयांस नाहीं पूर्वस्मरण । परी या संतां कदां न विस्मरण ॥
करिती निजभक्त संकटनिवारण । असेना जनन कोठेंही ॥ ४१ ॥
तैसीच आतां दुसरी कथा । देतां घेतां बसत उठतां ॥
संतांपायीं विश्वास ठेवितां । पावती सफलता निजभक्त ॥ ४२ ॥
कर्मारंभ करूं जातां । आधीं हरिगुरुचरण स्मरतां ॥
तेच निवारिती निजभक्तचिंता । कर्मीं निजदक्षता ठेविलिय ॥ ४३ ॥

कर्म मात्र मी करणार । समर्थ हरिगुरु फल देणार ॥
ऐसा ज्याचा दृढ निर्धार । बेडा पार तयाचा ॥ ४४ ॥
संत आरंभीं उग्र भासती । तरी त्यांपोटीं लाभेविण प्रीति ॥
अल्प धीर पाहिजे चित्तीं । करितील अंती कल्याण ॥ ४५ ॥
तापतापसंसृति माया । सत्संगाची पडतां छाया ॥
ठायींचे ठायींच जातील विलया । म्हणोनि त्या पायां चिकटावें॥४६॥
सविनय आणि अनुद्धत । होऊनि संतां शरणागत ॥
प्रार्थावें त्यां निजगुजहित । देतील चित्तस्वास्थ्यातें ॥ ४७ ॥
अल्पज्ञानाचिया अभिमानीं । संतवचनीं विकल्प मानी ॥
होते त्या आधीं कैसी हानी । विश्वासें निदानीं कल्याण ॥ ४८ ॥
शुद्धमनें वा कपटें सर्वथा । खऱ्या संताचे चरण धरितां ॥
अंतीं पावे तो निर्मुक्तता । अगाध योग्यता संतांची ॥ ४९ ॥
येअर्थींची बोधक कथा । श्रवण कीजे सावधानता ॥
स्वानंद निर्भर होईल श्रोता । तैसाचि वक्ता उल्लसित ॥ ५० ॥
वकील अक्कलकोट निवासी । सपटणेकर नाम जयासी ॥
परिसा तयांचे अनुभवासी । मन उल्लासित होईल ॥ ५१ ॥
वकीलीचा रात्रंदिवस । करीत असतां ते अभ्यास ॥
भेटले विद्यार्थी शेवडे त्यांस । करीत विचारपूस परस्पर ॥ ५२ ॥
सहाध्यायीही इतर आले । तेथच खोलींत एकत्र बसले ॥
प्रश्न एकेकां पुसूं लागले । पहाया अभ्यासिलें ताडून ॥ ५३ ॥
पहावें कोठें कोणाचें चुकतें । कोणाचें उत्तर बरोबर येतें ॥
करावें संशयनिवृत्तीतें । चित्तस्वस्थते लागुनी ॥ ५४ ॥
शेवडे यांचीं चुकलीं उत्तरें । अंतीं म्हणाले विद्यार्थी सारे ॥
कैसेन यांची परीक्षा उतरे । अभ्यासिलें अपूरें सर्वची ॥ ५५ ॥

केला जरी त्यांनीं उपहास । शेवड्यांचा पूर्ण विश्वास ॥
पुरा वा अपूरा अभ्यास । वेळीं मी पास होणार ॥ ५६ ॥
मी न जरी अभ्यास केला । माझा साईबाबा मजला ॥
पास कराया आहे बैसला । करूं मी कशाला काळजी ॥ ५७ ॥
परिसतां ऐसिया बोला । आश्चर्य वाटलें सपटणेकरा ॥
नेऊन शेवड्यांस एके बाजूला । पुसावयाला लागले ॥ ५८ ॥
अहो हे साईबाबा कोण । जयांचे एवढे वर्णितां गूण ॥
जयांवर तुमचा विश्वास पूर्ण । वसतीचा ठाव कवण कीं ॥५९॥
मग त्या साईबाबांची महती । प्रत्युत्तरीं शेवडे कथिती ॥
सर्वेचि आत्मविश्वास स्थिती । तयांसी वदती प्रांजळपणें ॥ ६० ॥
सुप्रसिद्ध नगर जिल्हा । त्यामाजील शिर्डी गांवाला ॥
फकीर एक मशिदीं बसला । असे बहु नांवाजला सत्पुरुष ॥ ६१ ॥
संत आहेत जागोजाग । परी तयांचे भेटीचा योग ॥
गांठीस नसतां पुण्य अमोघ । प्रयत्नें हा सुयोग लाभेना ॥ ६२ ॥
विश्वास माझा पूर्ण त्यावर । करील तो जें तेच होणार ॥
वदेल वाचें तेंच घडणार । नाहीं तें चुकणार कल्पांतीं ॥ ६३ ॥
कितीही केल्या यंदा प्रयास । परिक्षेंत मी होणार नापास ॥
परी पुढील वर्षी अप्रयास । होणार मी पास त्रिसत्य ॥ ६४ ॥
मज हें आहे त्याचे अश्वासन । तयावर माझा भरवसा पूर्ण ॥
होणें न त्याचें अन्यथा वचन । गांठ मी बांधून ठेविलीसे ॥ ६५ ॥
नवल काय ही तों होईल । होईल परीक्षा याच्याही पुढील ॥
हास्यास्पद हे वाटले बोल । निःसंशय फोल सपटणेकरा ॥ ६६ ॥
विकल्पपूर्ण त्यांचें मन । त्यांना हें काय आवडे कथन ॥
असे शेवडे गेले तेथून । परिसा तें वर्तमान पुढील ॥ ६७ ॥

पुढें कालें अनुभवांतीं । अन्वर्थ झाल्या शेवड्यांच्या उक्ती ॥
दोनीही परीक्षा पास होतीं । आश्चर्य चित्तीं सपटणेकरां ॥ ६८ ॥
पुढें जातां दहा सालें । सपटणेकर उद्विग्न झाले ॥
दुर्दैव एकाएकीं ओढवले । तंव ते पावले उदासता ॥ ६९ ॥
एकुलता एक मुलगा त्यांला । कंठरोगानें निधन पावला ॥
सन एकूणीससें तेरा सालाला । अत्यंत विटला संसारा ॥ ७० ॥
आदी करून पंढरपूर । गाणगापूरादी तीर्थं समग्र ॥
झालीं परी न सुखावे अंतर । वाचिला नंतर वेदांत ॥ ७१ ॥
ऐसा कांहीं काळ लोटतां । चित्तास कांहीं येते का शांतता ॥
म्हणूनि मार्गप्रतीक्षा करितां । आठवला वृत्तांत शेवड्यांचा ॥ ७२ ॥
शेवडे यांचा निश्चय स्मरला । साईपदींचा विश्वास आठवला ॥
आपणही जावें श्रीदर्शनाला । वाटलें मनाला तयांच्या ॥ ७३ ॥
संत दर्शनीं धरिला हेत । सन एकोणीससें तेरा सालांत ॥
शिर्डीस जाण्याचा झाला बेत । निघाले समवेत बंधूच्या ॥ ७४ ॥
निमित्त शेवडे यांचें स्मरण । वंदावया आपुले चरण ॥
साईच तया करिती पाचारण । तें सावचित्त श्रवण करा ॥ ७५ ॥
पंडितराव कनिष्ठ सहोदर । तयां घेऊनियां बरोबर ॥
संतदर्शना सपटणेकर । निघाले सपरिवार शिर्डीस ॥ ७६ ॥
असो ते दोघे तेथें आले । येतांच श्रीच्या दर्शना निघाले ॥
दुरून बाबांचें दर्शन झालें । अत्यंत धाले चित्तांत ॥ ७७ ॥
दुरूनि परी ती डोळेभेट । होतांच सत्वर गेले निकट ॥
दोघेही जोडून करसंपुट । समोर तिष्ठत बाबांचे ॥ ७८ ॥
दोघेही ते अति विनीत । बाबासन्मुख लोटांगणीं येत ॥
श्रीफल साईचरणीं समर्पित । शुद्धभावान्वित सप्रेम ॥ ७९ ॥